

РЕЦЕНЗІЯ

доктора юридичних наук, професора Оксани Григорівни Стрельченко
на дисертацію Нероди Миколи Анатолійовича
на тему «Адміністративно-правові засади протидії домашньому
насильству», представлену до захисту у спеціалізовану вчену раду
Національної академії внутрішніх справ на здобуття ступеня доктора
філософії
зі спеціальності 081 – Право

Ступінь актуальності обраної теми

Сучасна трансформація України у європейську спільноту зобов'язує суспільство обирати сучасний вектор поступу нашої країни з метою приведення усіх сфер публічного адміністрування до загальноєвропейських стереотипів та спільних точок співвідношення поміж українським та міжнародним правом.

Потрібно відзначити, що саме проблема домашнього насильства набула досить гострого та масового поширення у соціальному та територіальному вимірах, а також відноситься до однієї з найбільш розповсюджених форм порушення прав людини. Крім того, держава, в особі уповноважених органів, має вживати невідкладних заходів щодо протидії домашньому насильству, а в разі його виявлення – негайно реагувати.

У контексті цієї проблематики актуальним є те що досить невизначеними та не врегульованими є теоретична та практична складова протидії домашньому насильству.

Саме це породжує доцільність та практичну необхідність дослідження проблемних питань протидії домашньому насильству та, відповідно сформулювати належну адміністративну відповідальність у цій сфері.

З огляду, на усі проблеми проведення комплексного адміністративно-правового дослідження з питань протидії домашньому насильству підрозділами Національної поліції на тлі змін законодавства України є актуальним, особливо зважаючи на обраний вектор руху нашої держави щодо імплементації

впровадження стандартів захисту прав і свобод людини в український правопорядок. Актуальність теми дисертації зумовлена й низкою існуючих нагальних та невирішених досі питань, зокрема, щодо: а) ретроспективного аналізу адміністративно-правового регулювання протидії домашньому насильству; б) дослідження складу адміністративного правопорушення за ст. 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення, яким передбачено адміністративну відповідальність за вчинення домашнього насильства; в) розроблення комплексного механізму запобігання домашньому насильству.

З огляду на це, обрана М.А. Неродою тема дисертаційного дослідження «Адміністративно-правові засади протидії домашньому насильству» є досить актуальною, оскільки присвячена важливим і малодослідженим питанням ретроспективного аналізу адміністративно-правового регулювання протидії домашньому насильству. Також, запропоновано історичну періодизацію адміністративно-правового регулювання протидії домашньому насильству. Акцентовано увагу на тому, що історичний аспект у вивченні цього питання займає вагоме місце, адже насильство супроводжувало людство на всіх етапах розвитку. Досліджено адміністративно-правове регулювання застосування заходів протидії домашньому насильству. Запропоновано поряд із спеціальними заходами протидії домашньому насильству застосовувати додаткові. Крім того дисертантом, здійснено детальний аналіз складу адміністративного правопорушення, відповідальність за яке передбачене статтею 172-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення (Вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, невиконання термінового заборонного припису або неповідомлення про місце свого тимчасового перебування). Ґрунтовно досліджено об'єкт, об'єктивну сторону, суб'єкт та суб'єктивну сторону адміністративного правопорушення.

Таким чином, представлена на рецензування тема, незважаючи на її актуальність, недостатньо опрацьована вітчизняними науковцями, в тому числі на рівні дисертаційних досліджень. Таким чином, дисертація М.А. Нероди є одним з перших комплексних досліджень протидії домашньому насильству. У ході

наукового пошуку сформульовано авторські висновки та пропозиції, що становлять наукову новизну. Актуальною ця тема також є завдяки тому, що внаслідок ґрунтовного дослідження, авторові вдалося сформулювати визначення поняття протидії домашньому насильству, яке сконкретизовано на діяльність суб'єктів у сфері протидії домашньому насильству.

Оцінка наукового рівня дисертації та наукових публікацій здобувача

Науковий рівень дисертаційного дослідження та публікацій М.А. Нероди відповідає вимогам, що висуваються до робіт на здобуття ступеня доктора філософії галузі знань зі спеціальності 081 – Право.

Кваліфікаційна наукова праця виконана в Національній академії внутрішніх справ відповідно до: Переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розроблень на період до 2020 року, затверджених Постановою Кабінету Міністрів України № 942 від 07.09.2011 р.; Плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 р., схваленого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23.11.2015 № 1393-р; Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 рр., затвердженої Указом Президента України від 20.05.2015 р. № 276/2015; Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», затвердженої Указом Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015; а також Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 р., схвалених постановою Загальних зборів Національної академії правових наук України від 03.03.2016 р.; Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розроблень на 2020–2024 роки, затвердженої наказом Міністерства внутрішніх справ України від 11 червня 2020 року № 454; Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2021–2024 роки, затверджених рішенням вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 21 грудня 2020 року (протокол № 23); напрямів Національної стратегії у сфері прав людини, затверджених Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021.

Основні теоретичні висновки та практичні рекомендації, що містяться в

дисертації, викладено в 13 наукових публікаціях за темою наукового пошуку, з яких три статті, які опубліковано в наукових фахових виданнях України та три статті опубліковано у зарубіжних наукових періодичних виданнях, семи тез доповідей і наукових повідомлень на науково-практичних конференціях.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях

Низка положень, висновків, пропозицій і рекомендацій, що викладені в дисертаційному дослідженні М.А. Нероди, отримано вперше або суттєво вдосконалено. Вони мають достатній ступінь наукової новизни. Наукова новизна отриманих результатів впливає з актуальності теми дослідження. Вона полягає також у тому, що сама кваліфікаційна наукова праця присвячена актуальним і маловідомим питанням концептуального та методологічного значення протидії домашньому насильству для поступу сучасної української юридичної науки. Так, доведено, що первинна мета полягає у тому що дисертант на основі системного аналізу теоретичних основ, міжнародного досвіду, законодавства України та узагальнення його практичної реалізації визначив сутність адміністративно-правових засад протидії домашньому насильству.

Автором було сформульовано численні проблеми та виникаючі суперечності, з якими зустрічається сучасна юриспруденція у сфері протидії домашньому насильству, а також сформульовано основні засоби ефективного вирішення нагальних проблем щодо домашнього насильства. У контексті євроінтеграційного курсу нашої держави процеси узгодження українського права з європейським передбачають його координацію усіх суб'єктів публічної адміністрації з метою протидії домашньому насильству.

Обґрунтовано, що адміністративно-правове регулювання запобігання та протидії домашньому насильству в Україні, яке полягає у діяльності спеціально уповноважених суб'єктів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, які уповноважені в межах закону застосовувати заходи примусу, профілактики та настання відповідальності відповідно до закону. Визначено автором розуміння

місця та ролі органів Національної поліції України, які здійснюють адміністративно-правове регулювання протидії домашньому насильству шляхом попередження правопорушення, передбаченого ст. 173-2 Кодекс України про адміністративні правопорушення, його припинення, здійснення адміністративно-юрисдикційної діяльності щодо осіб, які вчинили таке насильство, що підпадає під ознаки адміністративного правопорушення, шляхом складання протоколів про адміністративні правопорушення, застосовуючи при цьому засоби адміністративного примусу, а також винесення термінового заборонного припису стосовно кривдників та профілактична робота з ними. Водночас дослідження інноваційних зрушень, що відбуваються в сучасній юридичній науці та практиці, переконує в тому, що як би не модифікувалися форми ключових правових цінностей, доктрин та інститутів, у їхній основі завжди простежуються ті фундаментальні ідеї, що базуються на відповідних традиціях та звичаях.

У дисертаційному дослідженні сформульовано низку положень, що мають важливе значення для юридичної науки та правничої діяльності.

Таким чином, дисертаційне дослідження М.А. Нерода здійснене на високому теоретичному та методологічному рівнях. Висновки, положення, рекомендації та пропозиції дисертації, відповідають вимогам Положення на здобуття ступеня доктора філософії, є обґрунтованими та логічними, мають достатній ступінь наукової новизни і практичне значення.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Обґрунтованість положень, висновків, рекомендацій і пропозицій дисертаційного дослідження М.А. Нероди не викликають жодних сумнівів. Вони логічно слідує із тексту дисертаційного дослідження та базуються на власних судженнях автора, зібраних матеріалах, їх аналізі та узагальненні. Пропозиції, запропоновані дисертантом, стосовно вдосконалення чинного процесуального законодавства України в частині уточнення умов достатності доказів у зв'язку із сформульованими ще в античності принципами доказової аргументації, мають важливе теоретичне та практичне значення.

Емпіричну основу дослідження становлять міжнародні договори ратифіковані парламентом України та чинні нормативно-правові акти, що торкаються питань запобігання проявам домашнього насильства; статистичні дані МВС України та Національної поліції про кількість повідомлень і проваджень, пов'язаних із домашнім насильством; дані з Єдиного державного реєстру судових рішень; відомості Міністерства соціальної політики України про розгляд заяв і повідомлень про вчинені правопорушення та інші події, пов'язані з домашнім насильством; звіти міжнародних та національних громадських організацій щодо запобігання та боротьби з насильством щодо жінок та домашнім насильством в Україні.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності

Результати наукового пошуку, що виносяться на захист, отримані завдяки застосуванню комплексу філософських, загальнонаукових і спеціальних методів, зокрема методів аналізу (логічного, дедуктивно-логічного, аксіологічного), синтезу, аналогії та індуктивного узагальнення, герменевтичного, діалектичного, порівняльного, порівняльно-правового методів тощо.

Методологічну основу дисертаційної праці складають концепції становлення та розвитку європейського права у сфері протидії домашньому насильству, а також сукупність методів та прийомів, які використовуються під час дослідження у цій роботі. Завдяки цьому М.А. Нероді вдалося на досить високому рівні розв'язати всі поставлені наукові завдання.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження

Сформульовані в дисертаційному дослідженні положення, висновки, рекомендації та пропозиції впроваджено та може бути використано в:

– *законотворчій діяльності* – як теоретична основа для розроблення новітнього законодавства і покращення чинних нормативно-правових актів, які здійснюють адміністративно-правове унормування запобігання та протидії домашньому насильству (лист Комітету Верховної ради України з питань правоохоронної діяльності від 05 жовтня 2022 року № 04-27/12-2022/169010);

– *практичній діяльності органів Національної поліції України* – для вдосконалення процедури запобігання та протидії домашньому насильству (акт Головного управління Національної поліції України в Київській області від 18 жовтня 2022 року);

– *освітньому процесі* – під час розроблення навчальних та методичних посібників, підручників та збірників із дисциплін: «Взаємодія органів Національної поліції з громадськістю», «Управління Національною поліцією», «Теорія держави і права України», «Профілактика правопорушень», «Конституційного права України» (акт Національної академії внутрішніх справ від 25 березня 2021 року).

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому

Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, що включають в себе 8 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (211 найменування). Загальний обсяг дисертації становить 214 сторінок, із яких 169 – основний текст.

Анотація у стислій формі містить основні тези дисертаційного дослідження, викладена українською та англійською мовами.

Розділ 1 Теоретико-правові та методологічні засади дослідження заходів протидії домашньому насильству складається із трьох підрозділів.

Підрозділ 1.1. «Протидія домашньому насильству як об'єкт адміністративно-правового дослідження» у якому проведено дослідження наукових поглядів на природу категорії «протидія домашньому насильству». Крім того сформульовано визначення поняття протидії домашньому насильству, сконкретизовано та досліджено діяльність суб'єктів у сфері протидії домашньому насильству.

Підрозділ 1.2. «Ретроспективний аналіз адміністративно-правового регулювання протидії домашньому насильству» надав можливість сформулювати періодизацію адміністративно-правового регулювання протидії домашньому насильству та здійснити її характеристику. В результаті чого були сформульовані основні історичні періоди становлення та розвитку адміністративно-правового регулювання протидії домашнього насильства, а саме: 1) Початок Х ст. – середина

XVI ст. охоплює період Київської Русі та пов'язаний із входженням українських земель до складу Великого князівства Литовського та Речі Посполитої. 2) Початок XVII ст. – початок XX ст. пов'язаний з перебуванням України у складі Російської імперії. 3) Початок XX ст. – кінець XX ст. пов'язаний з існуванням радянської влади. 4) Серпень 1991 — до сьогодні, розпочався з набуття Україною незалежності й триває дотепер.

Підрозділ 1.3. «Місце та роль поліції у протидії домашньому насильству (емпіричних і теоретичних методів) надав можливість проведення комплексного адміністративно-правового дослідження з питань протидії домашньому насильству підрозділами Національної поліції на тлі змін законодавства України є актуальним, особливо зважаючи на обраний вектор руху нашої держави щодо імплементації європейських стандартів захисту прав і свобод людини в національний правопорядок.

Розділ 2 «Адміністративно-правові засади застосування заходів протидії домашньому насильству» складається з трьох підрозділів:

Підрозділ 2.1. «Адміністративно-правове регулювання застосування заходів протидії домашньому насильству», присвячений дослідженню застосування заходів протидії домашньому насильству. Запропоновано поряд із спеціальними заходами протидії домашньому насильству застосовувати додаткові.

Підрозділ 2.2. «Об'єкт і об'єктивна сторона адміністративного правопорушення передбачена ст. 173-2 КУпАП», в якому проаналізовано об'єкт і об'єктивну сторону адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 173-2 КУпАП.

Підрозділ 2.3. «Суб'єкт і суб'єктивна сторона адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 173-2 КУпАП», охарактеризовано суб'єкт і суб'єктивну сторону адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 173-2 КУпАП.

Розділ 3 «Шляхи вдосконалення адміністративно-правових засад протидії домашньому насильству» складається із двох підрозділів:

Підрозділ 3.1. «Зарубіжний досвід протидії домашньому насильству», в межах якого досліджено зарубіжний досвід протидії домашньому насильству. Констатовано, що існує необхідність впровадження створення спеціалізованих судів для пришвидшеного та ефективного розгляду справ про домашнє насильство (як у США, Канаді). Доведена необхідність поступово до заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству додати використання спеціальних електронних GPS-браслетів, за допомогою яких поліція отримує сигнал про те, що до потерпілої особи наближається кривдник, що потребує негайної реакції.

Підрозділ 3.2. «Удосконалення адміністративно-правових засад протидії домашньому насильству», у якому запропоновано та аргументовано внесення змін до законодавства щодо збільшення строків накладення адміністративного стягнення за адміністративне правопорушення, яке передбачено ст. 173-2 Кодексу України про адміністративне правопорушення та обов'язкової участі прокурора під час розгляду цієї категорії справ у суді, задля підтримки обвинувачення.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації в практиці

Отримані результати дисертаційного дослідження М.А. Неродою на тему «Адміністративно-правові засади протидії домашньому насильству» доречно використовувати для підвищення рівня адміністративної відповідальності за вчинення домашнього насильства, а також використання матеріалів дисертаційного дослідження в освітньому процесі закладів вищої освіти, науково-дослідних розробках наукових установ, при підготовці наукових праць, плануванні досліджень за цим напрямом.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача

У цілому позитивно оцінюючи кваліфікаційну наукову працю, необхідно звернути увагу на окремі дискусійні питання, що потребують додаткової аргументації, пояснень у ході публічного захисту або спрямовані на їх врахування в подальшій науковій роботі, зокрема:

1. На стор. 97-98 дисертаційного дослідження у підрозділі 2.2 «Об'єкт і об'єктивна сторона адміністративного правопорушення передбачена ст. 173-2 КУпАП» автором зроблено висновок, що саме об'єктом адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 172-3 КУпАП варто вважати, суспільні відносини у сфері захисту прав людини, а не громадянина. Адже права людини є більш ширшим за обсягом поняттям, а ніж права громадянина. Про те, зі змісту дисертації не зовсім зрозуміло, як автор прийшов до запропонованого висновку.

2. У підрозділі 3.2 «Удосконалення адміністративно-правових засад протидії домашньому насильству» автор пропонує продовження строку накладення адміністративного стягнення на особу за ст. 173-2 КУпАП, адже сплив строків – не може звільняти особу від відповідальності за вчинене діяння. Внесення змін щодо збільшення строків накладення стягнення за вчинення правопорушення, передбаченого статтею 173-2 КУпАП наразі має бути першочерговим завданням. Однак, дане твердження потребує більш ґрунтовного наукового дослідження та аргументування.

3. На стор. 48 дисертаційного дослідження надано авторське визначення домашнього насильства як завідомо протиправний вплив з боку одного (декількох) членів сім'ї, які (мають) суттєві переваги над іншим членом сім'ї, або особою (членами сім'ї, особами), з якою перебуває або перебувала особа в родинних стосунках, що виражається в діянні фізичного, психологічного, статевого та економічного характеру або в загрозі вчинення такого діяння, порушує конституційні права, свободи та інтереси людини і громадянина і завдає моральної шкоди або шкоди фізичному або психологічному здоров'ю. Дане поняття є змістовно перевантаженим. Але, разом з тим, у трактуванні та у роботі перераховано види домашнього насильства такі як фізичне, психологічне, економічне, сексуальне. Попри це необхідно було б визначити та проаналізувати окремі форми насильницької поведінки, які можуть бути застосовані кривдником до потерпілої особи (соціальна ізоляція, залякування, виснаження, емоційні зловживання, економічні зловживання, шантаж, зловживання «правами» чоловіка).

4. На стор. 180 зазначено, що Вами проаналізовано етимологічну сутність поняття «насильство» в контексті цієї теми. Хоча далі відсутня авторська позиція щодо власне поняття «насильства». Необхідно було б надати власне бачення щодо детермінанти «насильства», а інакше відсутня актуальність проведеного аналізу.

5. У дисертації здобувач цілком слушно обґрунтовує, що законодавче визначення поняття «домашнє насильство» потребує змін та адаптації відповідно до сучасних суспільних умов, у зв'язку з тим, що це явище не є статичним, а постійно змінюється та може набувати різних форм та виявів. Проте власні пропозиції щодо цих змін та доповнень відсутні.

Разом з тим, наведені вище зауваження та пропозиції в основному мають дискусійний характер і слугують підставою для плідної та конструктивної наукової дискусії під час публічного захисту дисертаційної роботи й не впливають на високу наукову цінність дисертаційного дослідження. За своєю актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю та практичною значущістю отриманих результатів робота є суттєвим внеском у науку філософію права.

Відсутність порушень академічної доброчесності

Під час рецензування дисертаційного дослідження й опрацювання наукових публікацій М.А. Нероди фактів порушень академічної доброчесності не виявлено. Дисертація є оригінальною, самостійно виконаною працею.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертаційна робота Миколая Анатолійовича Нероди на тему «Адміністративно-правові засади протидії домашньому насильству», подана на здобуття ступеня доктора філософії, є комплексним, цілісним і завершеним науковим дослідженням.

За актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значущістю здобутих дисертантом результатів, дисертація відповідає спеціальності 081 – Право та вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України

від 23 серпня 2016 р. № 261, Наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12 січня 2017 р. № 40 і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її автор – Нерода Микола Анатолійович – на підставі прилюдного захисту заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 – Право зі спеціальності 081 – Право.

Рецензент:

професор кафедри публічного управління та адміністрування

Національної академії внутрішніх справ

доктор юридичних наук, професор

Оксана СТРЕЛЬЧЕКО

